

БИР ЭКСПОНАТ ТАРИХИДАН

мутахассиси **Носирова С.С**

Бухоро давлат музей-қўриқхонаси

Аннотатсия: Ушбу мақолада Бухоро давлат музей-қўриқхонасида муҳим аҳамиятга эга бўлган яҳудийлар ибодатхонаси таҳлил этилади. Ундан ташқари яҳудийларнинг ушбу маконда истиқомат этиш тарихи илмий-методологик жиҳатдан тадқиқ этилади.

Калит сўзлар: Бухоро, музей, яҳудийлар, ибодатхона, буюм, фонд.

Бой миллий-маданий меросни, ўлкамизда яшаётган халқларнинг тарихи ва маданиятини ўрганишда музейларнинг аҳамияти катта. Ушбу ўринда 1922 йилда ташкил топган Бухоро давлат музей-қўриқхонаси алоҳида аҳамият касб этади. Музей қўриқхонасининг “Нумизматика”, “Этнография”, “Хужжатлар ва фонотека” фондлари фаолиятини алоҳида таъкидлаш жоиз. Ушбу фондлар орасидан “Юмшоқ буюмлар” коллекциясида **4638/9-инвентар** рақам остида сақланаётган яҳудийлар ибодатхонасида фойдаланилган зардўзи ёпинчик томошибинлар диққатини ўзига жалб этади. Зардўзлик хунари қадим-қадимдан маълум ва машҳур бўлиб келган. Бухоро зардўзлари томонидан оқ ва тилла ранг тусдаги яссиланган кумуш тола – сим кенг қўлланилган. Нафақат кийим-кечаклар балким уй-рўзғор буюмлари: сўзани, такияпуш, жойнамоз, лўла-болишлар жилди, кўрпа-кўрпачалар ёпинчиғи тикилган бўлган. Биз баён этадиган нодир-дурдона санъат асари бўлмиш **Ёпинчик** яҳудий уста томонидан тайёрланган бўлган. Ёпинчикдаги нақшлар марказий ва четки композицияда, оч-жигар рангдаги бахмалда зар ишларда “Гулдўзи” услубида тикилган гул

нақшлари мавжуд. Четки қомпозицияда ўн иккита доира нақшида лолагул нақшлари мужассамлаштирилган ҳолда тикилган. Марказий композициясида марказга қараб тўртта бодомгул, бирта дорагул ва яхудий хунарманд “Абрам Сулаймон, 1895 й” ёзуви зар ипларда тикилган. Марказий композициянинг четки тўрт томон параллелларида саккизта доира ва доира ичида лолагул нақшлари гулдўзи услубида тикилган. Зардўзликда иш қуроллари унча кўп бўлмаган чамбарак, чамбаракка бўздан қилинган **кериш**, яъни **тавар** тортилган, ипни думалоқлаш учун қаттиқ ёғочдан қилинган, узунлиги 20 сантиметрдан бўлган, тўрт қиррали **патиладан** фойдаланилган. Патиланинг ичида қўрғошин солиб вазминлаштирилган бундай патилалар ипни зич қилиб ўрашни таъминлаган. Зар ипларни тикишда бир текис ва силлиқ чиройли сифатли чиқишига сабаб бўлган.

Зарларни тикишда икки хил ангушвонадан фойдаланилган. Бири таглик, иккинчиси тагсиз. Икки хил қайчи бўлган: бири қайчи уштур гардон, иккинчиси оддий уй-рўзгор қайчиси, ва тикишда игнадан фойдаланган. Ёпинчиқнинг астари қизил рангда, кўк гул нақшли матодан

тикилган. Ўлчами: ёпинчиқнинг узунлиги – 240 сантиметр, эни 205 сантиметрни ташкил этади. Юқорида айтилгадек ушбу ёпинчиқ 1895 йилда тикилган. Бухорода зардўзлик иши энг авжига чиққан даври 1885-1911 йиллар йигирматадан, йигирма бештагача зардўзлик устахоналари бўлган. Масалан амир Музаффархон пайтида хусусий устахоналарда нима тикилса, шундай зардўзи буюмлари тайёрлашга рухсат этилган. Бироқ унинг вориси Амир Аҳадхон пайтига келиб хусусий устахоналарнинг имкониятлари қаттиқ чегараланиб қўйилган бўлган.

Албатта, яхудийлар ҳақида фикр юритилганда, улар қачон ва қандай Бухорога келиб қолган?- деган савол туғилади. Баъзи бир маълумотларга кўра

яхудийлар ўзларини “исроэл”, “бане исроэл”, “яхудий-тожик” деб аташган. Бухоро яхудийлари атамаси биринчи бўлиб, XVI асрда пайдо бўлган. Бухоро яхудийларининг ўтмишдаги умумий сони ҳақида аниқ маълумот йўқ. Инглиз миссионери Вольф, Амир Насруллохон ҳукмронлиги даври XVIII(1826-60)да Бухорода 10 минг яхудий яшаганлигини кўрсатиб ўтган.

Бухоро яхудийларининг Ўрта Осиёда қачон пайдо бўлганлари мунозарали. Баъзи олимлар М. Занднинг фикрича, яхудийлар Ўрта Осиёда мил.ав. 6-асрда пайдо бўлганлар. Археологик тадқиқотларга кўра, яхудийлар Ўрта Осиё (Марв, Самарқанд)да II-IV-V асрлар ва VIII асрларда келганлар. Ёзма манбаларга кўра эса мил.ав I асрда, мил. I а.да Марвга, 6-асрнинг 80-йилларида Хоразмга келганлар.

Яхудийларнинг Бухорода бўлишлари тўғрисида илк маълумотлар XIII асрга тўғри келади. Бухоро яхудийларининг оилавий афсоналарига кўра, XIV аср охири XV аср бошларида яхудий тўқувчилар Амир Темур томонидан Сабзавор, Шероз ва Боғдоддан Мовароуннаҳрга олиб келинган. Улар кейинчалик маҳаллий яхудий жамоалари билан аралашиб кетишган.

XVI асрда Бухоро яхудийларнинг бош марказига айланган, ушбу асрда шаҳарда яхудийлар маҳалласи – “**маҳаллаи куҳна**” ташкил топган. Бухоро яхудийлари **иудаизм** динига эътиқод қилишади. Барча шаҳарларда, яхудийлар гуж бўлиб яшаган маҳаллаларда *синагогалар* бўлган.

Бухоро яхудийлари орасидан фан ва маданиятнинг йирик арбоблари етишиб чиққан. Фан докторлари: прафессор Ю. И. Исҳоқов, И. А. Каландаров, Б. И. Пинхасов, Н.М. Маллаев; композиторлар М. Шамаева ва бошқалар шулар жумласидан.

Ўзбекистон мустақилликка эришгандан кейин Ўзбекистон Республикаси Конституцияси барча миллат ва элат вакилларининг тили, урф-одати, анъаналарига ҳурмат билан муносабатда бўлишни, уларнинг ривожланиши учун шароит яратишни кафолатлади.

Бугунги кунда, Бухорода 2 та яхудийлар синогогаси, иврит тилида ўқитиладиган мактаб ва болалар боғчаси фаолият кўрсатмоқда. Турли диний маросимлар эркин ўтказилади. Ўзбек халқи билан республикаимиз мустақиллигини мустаҳкамлашда халқимиз билан ёнма-ён халқ хўжалигининг турли соҳаларида, шу жумладан илм-фанда ва маданият соҳасида фаолият қилаётган Бухоро яхудийлари “Бухоро яхудийлари” маданий маркази атрофига бирлашиб, мамлакатимизнинг бошқа халқлари қатори фан ва маданият, соғлиқни сақлаш, таълим-тарбия ва санъат соҳаларида меҳнат қилишмоқда.

Фойдаланилган адабиётлар

- 1.Альмиев Р. Бухарские евреи. Бухоро 1998 г.
2. “Бухоро зардўзлик санъати” П.А.Гончарова.1986 й.

